

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЭЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№106
(19296)

2019 чылдың
сентябрь 19
четверг

Хүннүн үнери — 06:08
Ажары — 18:38
Хүн дурту — 12:30

солунун сайты// shyn.ru
электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Садар өртээ хостуг 12+

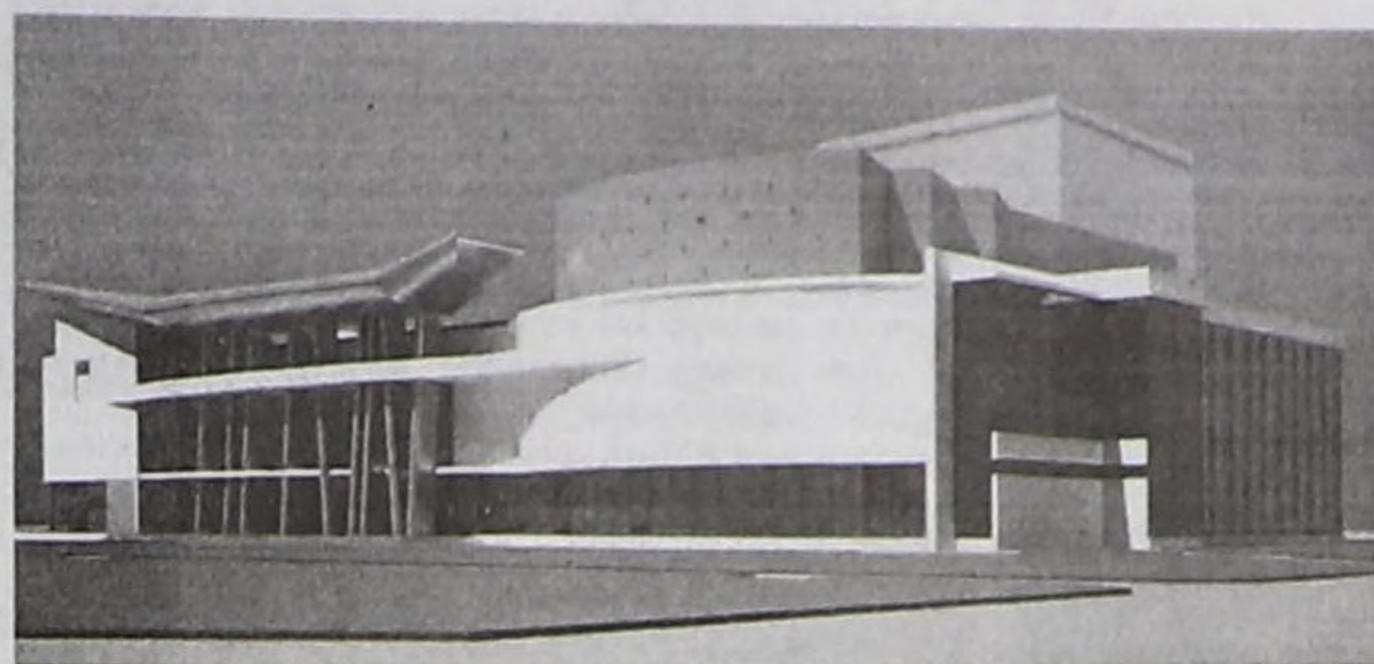
ЧАА ФИЛАРМОНИЯ ТУДУУ ЭГЕЛЭЭР

Кызыл хоорайда Валерий Халилов аттыг күрүне филармониязының чаа оран-савазын тудуп эгелээр дуурайында медээни республиканың кол концерт албан черинге кээп чорааш, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол дыңнаткан. Амгы үеде ооң турар черин тодарадыр ажилдарны чорудуп эгелээн.

Республиканың эрге-чагыргазы 2013 чылдан бээр филармонияга чаа оран-саваны тудар айтырыгны көдүрүп келген. 1934 чылда-ла туттунган бажың арга-кок эргижирээн. Ооң кадында, 2011 чылда күштүг чер шимчээшкининден ол элээн чораан болгаш аварийлиг деп санадыр.

Республика 2017 чылда бодунуң акшар-өреңгизи-биле чаа тудугнуң төлөвилелин белеткеп кылган. Ында 700 олуттуг концерт залындан аңгыда, артистерниң база өске-даа техниктиг ажилдакчыларның ажилдаар өрээлдери болгаш белеткенир черлери база көрдүнгөн. Республика баштыңы бо тудуг объектинин федералдыг программаже кириер айтырыгны өткөн 2018 чылда чедип алган.

Шолбан Кара-оол социал четкилерде бодунуң блогунда филармонияның эрги бажыңын ол хевээр арттыраарын дыңнаткан. «Эрги филармонияны культураның болгаш төөгүнүң объектизи кылдыр Шолбан кадагалап алыры чугула. Биези концерт залы культура болгаш уран чүүлдүң мөгейкичлерин ам-даа өөртүп

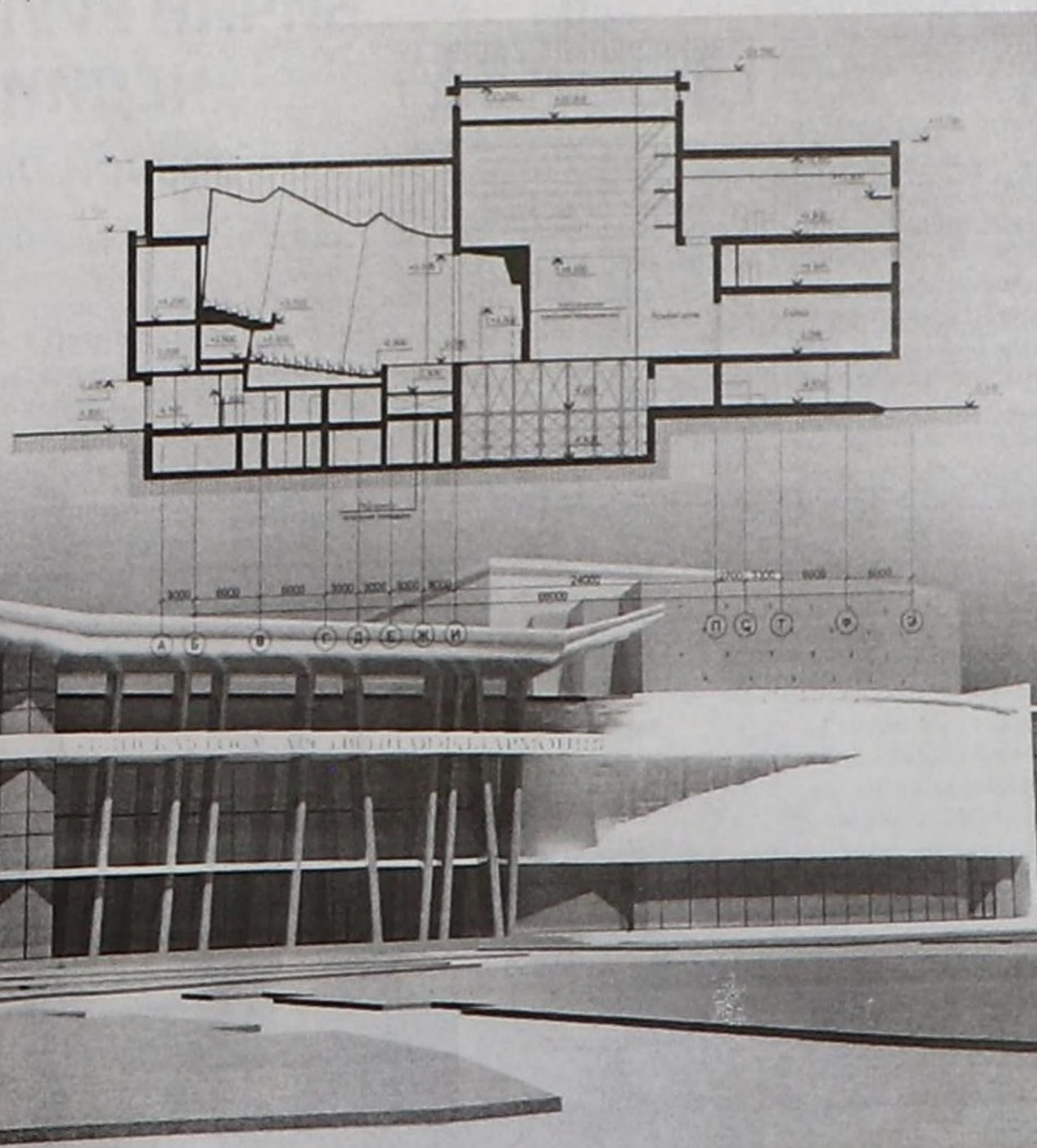

чоруур кылдыр, чүгле эде чаартып алыр бис» — деп, ол аазаан.

В. Халилов аттыг Тываның күрүне филармониязының директору Игорь Дулуш база өөрүшкүзүн чажырбайн, бодунуң бодалын илереткен: «Үрде маананыыс берге айтырыг шийтпирлеттинген. Шолбан Валерьевич бир дугаар бистиң айтырывысты кончук таптыг сайгарып көрдү. Филармония айтырынга чүге чагдап чадап турганывысты, үр-ле билбейн турганым шын чүве. Баштай экономиканы, ооң чугула адырларын болгаш көдээ ажил-агыйны, социал айтырыглар — уруглар садтары, школалар, эмнелгелер дээш өске-даа чугула черлер барын ам-на билгеш, чөлшээрештим. Тываның шапкын хөгжүлдө программазы бар! Бурунгаарлаашкын бар! Чедишкиннер

көскү! Ам-на профессионал уран чүүлдү сайзырадыр дугайында чугаалажып болур-дур. Чүү дээр ийик, тодуг-догаа амыдыралдан аңгыда, сагыш-сеткил байлакшылы база эң чугула айтырыг болгай. Ооң кадында Россияның девискээринге культура уран чүүлдүң сайзыралынга бичии-даа бол, үлүг-хууус кириер чаңгыс аай шөлче үнеринге эптиг байдалдар тургустунган! Шолбан Валерьевичини база бисти деткиринче Тываның күрүне филармониязында болгаш Үстүү-Хүрээ фестивалыга кээп турар аалчылар — Россияда база даштыкы чурттарда эш-өөрүмнү кыйгырдым! Тываның сайзыралы дээш ооң бүгү-ле ажил-херээнге чедиш-киннерни күзедим!».

ТР-ниң Чазааның
парлалга албаны.

Хүннүн медээлери

23 БАЖЫҢНЫ ЧЫЛЫГ-БИЛЕ ХАНДЫРГАН

Тываның одалга болгаш энергетика сайыды Роман Кажин-оолдун дыңнады-биле алырга, Кызыл хоорайда бюджет адырының 101 объектинин база 412 бажыңның 23-үн чылыг хандырылганында кошкан. Амдызында белеткел ажилдары чоруп турар. Шагаан-Арыгны сентябрь 17-де, Чаа-Хөлдү — 18-те чылыг-биле хандырган, а Ак-Довуракты — сентябрь 23-те азы оон-даа эрте чылыгга кожуптар чадавас. Чеди-Хөл кожунда суг алыр дөстө берге айтырыг тургустунган. Ында онза байдалды чарлааш, эрик зоназын катап тудар хемчеглерни эгелээн. Ынчангаш сентябрьның 26-да чылыгны дамчыдарын планнаан.

ЧҮРМЕТ-ДАЖЫ, АДЫГ-ТЮЛЮШ ХЕМЧИК- ООЛДУН ТУРАСКААЛЫН АЖЫДАР

2019 чылдың сентябрь 20-де Кызылда Комсомольская кудумчузунда 5 дугаар музей бажыңның болгаш «Чагыртпаан арат» деп тураскаалдың чанында «Политиктиг репрессияларга таварышканнарга тураскааткан аллеяга» ТАР-ның сайыттар чөвүлелиниң даргазы Сат Чүрмет-Дажы болгаш Биче Хуралдың президиумунуң даргазы Адыг-Тюлюш Хемчик-оолдун хөрек тураскаалын ажыдар. 1938 чылдың октябрь 16-да япон шивишкinner деп актыг черге буруудаткаш, Тываның ол үеде эртем-билигиг, алдар-аттыг оолдары Сат Чүрмет-Дажы, Адыг-Тюлюш Хемчик-оол, Оюн Танчай, Кара-Сал Пиринлей, Куулар Сунгар-оол, Оюн Сенгиижик болгаш Сат Лопсаны боолап шийткенин сагындыраал.

НОГААН БЕРЕТТИ КЕДЕР ЭРГЕНИ ЧЕДИП АЛГАН

Тыва Республиканың Улуг-Хем база Чаа-Хөл кожуннарда суд приставы Буян Лопсан ногаан беретти кедер эрге дээш бүгү Россия чергелиг маргылдаага чедишкinnerниг киришкен. Бо шыңгыы шеригжиткен хемчег Москвада «Патриот» деп аттыг Россия Федерациязының чепсектиг күштериниң культураның болгаш дыштанылганың шериг-патриотчу дыштанылга парыгына эрткен. Турникке хараар талазы-биле янзы-бүрү хемчеглер, 100 метрге, 10 километрге маңнаары, хол-боозундан, Калашниковтуң чаартып кылган амгы үениң автомадындан адып-боолаары, бокс база хүреш аргаларын ажыглап тургаш, демисежир дайынчы мергежилдерни шуптузун эки демдекке Тывадан барган суд приставы дужаап алган. Буян Лопсан черле моон мурнунда база спортка хөй чедишкinnerлиг, бокска спорт мастеринге кандидат, тренер башкы болуп ажилдап турган.

Чазак Даргазы социал четкилерде

МИЛЛИОНДАН МИЛЛИАРД ОРУЛГА ДЭЭШ ШИМЧЕНИР

Регионда чүгле чаңгыс авиасөөртүкчү — «Туваа-виа» бүдүрүлгезинин ажил-агыйын, саң-хөө ажил-чорудулгазынын түннелдерин Тываның Чазакка сайгарган. Бүдүрүлгени хөгжүдөр чаа аргаларны тывары, ооңажыл-чорудулга адырын калбар-тыры база орулга ажилдап алырынын чаа хевиринче кирери — ужуражылганың кол утказы болган.

Авиакомпанияның удуртул-газын солааны бүдүрүлгениң ажил-чорудулгазынга эки сал-

дарлыг бол-ганын Тываның Баштыңы демдеглээн. «Туваа-виа»-ның ужуражыл-парыгында бо чылын 2 техника немешкен, Ми-8 база Robinson R44 вертолеттар биле ниик моторлуг самолеттар дээш шупту 11 ужура-судно бар. Компания 2019 чылда 140,1 сая рубль түннүг күрүне керээлерин чарган, ооң 80 ажыг сая рубль санитарлыг авиация ачы-дузазынга хамааржыр.

2018 чылга деңнээрге, бүдүрүлгениң орулгазы элээн өскенин ТР-ниң Орук-транспорт яамызы дыңнаткан. Эрткен чылга деңнээрге, бо чылдың чүгле бирги чартында 2,5 катап хөйү ажилдап алган. Эрткен чылын 52,2 сая рубльди кирип алган болза, бо чылын 129,4 сая рубльди кириген.

2019 чылдың ийги чартында эрткен чылдыңдан элээн хөйү — 130 сая рубльди ажилдап алыр сорулгалыг. Оон аңгыда Ми-8 деп чаа ийи вертолетту садып алганы-биле лизинг чээлизиң төлөвиринге чогуур деткимче херек. Компания эт-хөрөгү үндүдүн чингедип, шим-чeves өнчү хөлөзилээринге база өске-даа чарыгдалдарга дузалажыр дилегни Чазакке кириген.

Шолбан Кара-оол «Туваа-виа» бүдүрүлгедө байдал дугайында хуралдың түннелин бодунуң интернет-блогунда тайылбырлаан.

«Агаар-биле аргыштырылга оруу болур бистиң чаңгыс «Туваа-виа» бүдүрүлгезиниң хоозуралдан уштуп алыр дээш, дыка улуг ажилдарны чоруткан бис. «Тыны үстүр» деп барганда, оон ушта тырт-каш, арттырып, быжыглап алдывыс. Бөзүндө паркта бар суднопарның саны 11 четкен. Планниг септелгедө үш саныг ужура техникадан аңгыда, Ми-8 вертолеттар база биче хемчээлдиг самолеттар бүдүрүлгениң ажилчынарынга чедер. Күрүне чагыындан кирген акша-хөрөгү-биле шалыңдан шалың чедир санажырындан аңгыда, ам-на боду ажилдап, республикага орулганы кирип болур бот-тускайлаң экономиктиг адыр болурунга четчир курлавыр бар деп санаар мен.

Оон аңгыда чаа инфраструкту-ралыг бүрүн аэропорт компле-кизин кончуг дүргөн тудуп алган бис! Кадрлар бар, республика иштинге ужудуушкун дээш акша-хөрөгүни төлөөринге бөлен кижилер бар. Чурттар аразының авиарейстерин хан-дырганындан акшаны ажилдап алыр боттуг угланыш-кыннар база бар. «Туваа-виа» бүдүрүлгениң удуртукчузун бөгүн дыңнадым. Бүдүрүлгө чаа удуртукчу-биле чаа бедик-терже ужугул үнүкени көскү. Хөрөгүни өйлөп, таарыштып

алырынга амдыызында орул-галар чедишпейн турары шын. Чазак дузалажыптар болза эки хире. А дузаламчының хемчээли элээн кызырылган-дыр. Чон чүү дээр ийик, акшаны бер-геш, өрү тырттарында эвес, а «Туваа-виа» боду дээрже ужура бээр кылдыр организастыг, хоойлужудулга база удуртулга хемчөглерин-биле деткипте-ри арткан-дыр. Сайыттар болгаш удуртукчулар ону кан-чаар кылырын чугаалаштывыс. Коммерциялыг чагыглардан орулга көзүн улгаттырар херек. Ол дыка эвээш болуп тур — чылда чүгле 38 ужудууш-кундан 800 муң рубль. Күрүне чагыгларынга деңнээрге, ол анаа-ла-бир далайда дамды хире деп болур. План езугаар чүгле санавиация-биле бө-зин чылда 197 ужудуушкундан 90-100 сая рубльди ажилдап алыр-дыр. Оон аңгыда ОБЯ, арга-арыг ажилдакчыларынын, орукчуларның база өскөлөрүн-даа чагыглары бар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, коммерция-лыг ужудуушкуннарны ужудулга ажилынын шупту хемчээлиниң оода 30-40 хуузу чедирер херек. «Туваа-виа» ажил-агыйын, саң-хөө ажил-чорудулгазын үдээр ажилчы бөлүктү тур-гузар талазы-биле даалганы бердим. Ол бөлүк ажилга ту-рисчи адырны организастаан ачы-дузаның өртөк-үнезин база орулганың деңнелин док-таамал көвүдөдирин, оран-сава хөлөзилелин, техника хандырылганын санаарынга дээш өске-даа дузаны көргүзөр. Сорулгалар салдыган. Мил-лионну ажилдап алыр дизе, миллиард ажилдап алыр дээр-ышкыш, шимченер-ле. Тыва-га бодунуң авиациязы дээр-ге девискээрлерин чүгле че-дингири эвес, а экономиктиг хөгжүлдениң айтыры-дыр» — деп, Республика Баштыңы би-жээн.

Тываның ажил-агыйлары дүжүт ажаалдазынче сентябрь 7-де киргенин, Көдээ ажил-агый яамызы дыңнаткан. Республиканың баш бурун-гаар социал-экономиктиг хөгжүлдө планы-биле көөрге, республиканың көдээ ажил-агый бараан бүдүрүкчүлеринге 12,5 муң тонна тараа, 31,4 муң тонна картофель база 3,3 муң тонна ногаа дүжүдүн алыр со-рулга салдыган.

Күрүне статистиказының фе-дералдыг албанының Красно-ярск край, Хакас Республика база Тыва Республика тала-зы-биле эргелелиниң баш бу-рунгаар сан-чурагайларындан алырга, республиканың шупту ажил-агыйларында 44,7 муң гектар тарылга шөлү бар. Оон иштинде 14,9 муң га черге (ниити тарылга шөлүнүн 33,3 %) тараа культураларын, 27,1 муң га шөлгө (60,6%) мал чеминиң культу-раларын, 2,7 муң га шөлгө (6,0%) картофель болгаш өске-даа үнүштерни тараан.

2019 чылдың август 25-те Улуг-Хем кожуунуң девискээ-ринге 2,5 см хире хемчээлдиг улуг долу дүшкен. Оон хараа-зындан 3 тараачын-арат ажил-агыйларының 685 га шөлдүг черинде көдээ ажил-агый культуралары когараан. Оон байдалдың муниципалдыг ко-миссиязы когаралдың ниити түнү 1849,9 муң рубль деп санаан.

Дүжүт шөлүнүн ниити хем-чээли 43958,6 га (2018 чылга деңнээрге, 115,7%); оон 14776 га черинде тараа культу-ралары (2018 чылга деңнээрге, 102%) база 26433 га шөлде мал чеминиң культуралары (2018 чылга деңнээрге, 129%, оон 21946 га черинде чаңгыс, а 4487 га шөлде хөй чылдыг си-ген) тарыттыган. Картофельди 2440,6 га, ногаа аймаан — 299 га черден ажаап алган (2018 чылга деңнээрге, 106 база 105%).

Бо чылын ниитизи-биле 14,8-17,0 муң тонна тараа культу-разын, 32,0 муң тонна картофель дүжүдүн алыр ужурулуг.

Көдээ ажил-агый адырында

ДУЖУТ АЖААЛДАЗЫ ОКТЯБРЬ 15-ТЕ ДООСТУР

Бо хүнде Чаа-Хөл биле Каа-Хем кожууннарда дүжүт ажаал-дазы кидин түлүк: 48 га шөлден тарааны ажааган (дүжүт шөлүнүн 0,3 %), оон иштинде 42 га азы 73 тонна кызыл-тастың, 5,5 га черден 9 тонна суланың дүжүдүн алган. Ниитизи-биле 82 тонна тараа дүжүдүн ажаап алган. Республика ортумаа-биле бир га черден 17,3 центнер дүжүттү алган.

Таңды, Чөөн-Хемчик, Ба-рыын-Хемчик, Эрзин кожууннар мал чеминиң культураларын ажаап алыр ажилдарны улам-чылавышаан. 8745 га шөлден сигенни бөлгөн. Шупту 12126 тонна мал чемин оон иштинде: 8995 тонна чаңгыс чылдыг, 3115 тонна хөй чылдыг сигенни курла-вырлаан. Бир гадан 14,6 центнер дүжүттү алган болуп турар.

Картофельдин дүжүдүн 217 га черден ажааган (ол дээрже

ниити шөлдүн 8,9 %). Бир гада ортумаа-биле 168 центнерн азы 3659 тонна дүжүттү алган.

Ногаа аймаан 121 га шөлде 1499,5 тонна (ол дээрже ниити дүжүт шөлүнүн 40,6 %) ажаап бир гадан 123 центнерни алган.

Дүжүт ажаалдазында 3 комбайнны хаара туткан. Республиканың (АҮК) агроуплуту комплекзи дүжүт ажаар ком-байннар-биле 50 хуу хандыр-тынган. Бир комбайнга 389 га шөл онаажыр болганындан дүжүт ажаалдазының агротех-никтиг хуусаазы саадап турар. Республиканың Чазак 2016 чылдан бээр техника садып алы-рынга чылдың-на 27,0-32,0 сая рубльди аңгылап берип турар. Дүжүт ажаалдазын октябрь 15-те доозар деп планнаан.

ТР-ниң Чазаканың парлалга албаны

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ТӨЛӨВИЛЕПТЕР ОФИЗИ

көдээ школаларның спорт залдарың чаартыры

Бичии уруг-ларга "Кванториум" технопарыгын аядары

START

2019 ч.

БИЧИИ УРУГ БҮРҮЗҮНҮҢ ЧЕДИИШКИНИ регион төлөвилели

"Келир үже билет" мергежил шилиир угланышкын

ажык кичээлдер "ПроеКТОрия"

5-18 назы-харлыг уругларны 95% чедир немелде өөредилгөже хаара тудар

2024 ч.

«Алдын дүк» мөөрейи

УРАН КЫС УДАЗЫНГА ОРААШПАС

Амгы үеде тыва национал идик-хевин кедиксээр улустун саны көвүдөп турар болгаш ону даарап турар херээжен кижилерниң саны база хөй болуп турары өөрүнчүг. Хепти даарап алгаш, садып-саарындан аңгыда, боттарының уран холдары-биле шеверлээн ажилдарын янзы-бүрү делгелерге көргүзүп чоруурлар. Сентябрь 13-те Кызыл хоорай чагыргазы «Алдын дүк» деп мөөрейни эрттирген. Аңаа национал идик-хеп, уругларга мода дээш оон-даа өске аңгы-аңгы хептерни даарап чоруур улуу север даңгыналар, кыдыннап киришкен.

Дизайнерлерниң даараан идик-хевин Кызылда «Дефиле» мода агентилелиниң узун, шевергин дурт-сынның оолдар, кыстары сцена кырынга бараалаткан. Ук агентилел Тываның дизайнерлери-биле аразында быжыг харылзаалыг ажилдап келген. Тыва хептиң мода көргүзүүнү беш хардан өрү казылыг бичии уруглар безин киржип турары чаптанчыг болду.

Республикада билдингир, сураглыг даараныкчылар Алдын Хомушку, Кежикей Шарый-оол, Валентина Ондар болгаш өскелер-даа боттарының шеверлээн ажилдарын тайылбырлап, көргүскеннер. Мында кандыг хептерни чок дээрл, хой кезинден чылыг тоннар, чеңи-чоктар, торгу-биле додарлаан хептерни чон улуг сонургал-биле көргөн. Национал идик-хепти кедип алгаш үнүп келген аныяктарны көөрге, чоргааранчыг-ла чорду. Шийтекечилер мөөрейниң «Национал езу-чаңчыл» талазы-биле тускай чадазынга Алдын Хомушку биле Аржаана Салчакты онзалап демдеглээннер. Оон аңай чаа үең аайы-биле хун бүрүдө кедеринге таарыштыр даараан аяныг чараш хептерниң көрүштүүн, тывызыксыын кижилер ханмас. «Хоорай таныштырылгасы» деп хевиринге Ай-Кат Седен-оол биле Ай-Даш Сат шылгараан. Бо аныяктарның идик-хепти амгы үең агымынга хевирлеп даарааны онза. Ине, чүскүк туткаш, дааранып турар херээжен улустан чыда калбас шевер оолдарны база демдеглэсе чогуур. Даараныр шевер холдуг Ай-Даштың даараан хевин чингезек дурт сынның кыстар кеткилпекеш, чоргаар базыптар-

Национал театрының артистери көрүлдө үезинде.

га, көрүкчүлөр чүгле магадап, аай-дедир көрүп четтигер болду. Чогаадыкчы, тывынгыр чорук-биле даараан хептерин-даа, ону көргүскен оолдар, кыстарны-даа чон чарашсынып, үнелелди берген.

Оон аңгыда идик-хептиң «Этнокультурлуг янзы хевир» деп чадага Валентина Ондар биле Национал театрда Оксана Алдын-оолдун удуртканы, артисттерниң идик-хевин шеверлеп, даараар бүдүрүлгениң ажилын үнелээн. Амгы үең каас-коя хептерин Ай-Даш Сат, Ая Хомушку олар таныштырдылар. Бо мөөрейде уругларга идик-хепти онзагай, чараш даарааны-биле ылгалдыг. Буяна Сендажы, Кежикей Шарый-оол, Анай-Хаак Бобоева олар бичии уругларга даараан хептери дээш тускай шаңналга төлөптүг болган. «Улустун идик-хевин» деп көргүзүгү Национал театрының артистери таныштырган. Оларның чон мурнунга үнүп келгеш, базып турар кылажы-даа, кеткен хевин-даа онзагай ылгалдыг болган. Театрда тулган шевер даараныкчыларның ажилдап турары моон-на көскү, илдең.

Мөөрейниң бо-ла чадазынга удазынга ораашпас шевер кижилерниң бирээзи Валентина Ондар база идик-хевин көргүскеш, шаңнаткан. Надежда Шоннай-оол суй белектерин, бодунун аргып алган бөрттерин эккеп таныштырган. Артыш-

оол Мортуй-оол биле театрда Лилия Ондар, Анай-Хаак Салчак, Екатерина Кара-Донгак база бөрттерни аргып турарын, көргүзүп чугаалааннар. «Алдын дүк» мөөрейинге киржип келген уран шевер даараныкчыларга тускай шаңналдарны тыпсып, шийтекечилер түңнелдерни үндүргөн.

Бирги чергениң хүндүлел бижинге В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театрының дааранылгга бүдүрүлгениң шеверлери төлөптүг болган. 2-ги, 3-кү чаданың хүндүлел бижиктерин Алдын Хомушку биле Ай-Даш Сатка тывыскан. Арга-дуржулгазы байлак даараныкчылар-биле бир деңге Артыш-оол, Ай-Даш деп шевер оолдарның дидими-биле киржип келгени база өөрүнчүг болгаш солун болган.

Мөөрей үезинде чамдык даараныкчылар-биле чугаалажыр аргалыг болдум.

Алдын Хомушку, ТР-ниң улустун мастери: «Мен черле аныямадан эгелээш, бо хүннерге чедир дааранып, иженип чоруур мен. Колдуунда-ла тыва идик-хепти даараар чордум. Шыва, алгы, чылыг, негей тоннарны, бичии уруглар, оолдарга чеңи-чоктар, бөрттер дээш черле харын шуптузу бар. Даараныкчыларга мындыг мөөрейлерни эрттирип турары эки-дир. Шевер кижиге чайлыг, хостуг үе ты-вылбас, дүне-даа тонну даарап олурар боор. Чамдыкта чоннун

чагылары көвүдөй бээрге, уругларымны дузалаштырып алыр чордум. Даараныр аныяк оолдар, кыстарның чон аразынче үнүп, боттарының ажилдарының түңнелдерин көргүзүп турары эки деп бодаар мен».

Аяс Сарыглар, «Дефиле» мода агентилелиниң удуртукчузу: «Мээң удуртуп турарым агентилелимде 5-тен 24 харга чедир уруглар, оолдар кээп турар. Ында танцы шимчээш-киннерин, сцена культуразын болгаш чараштыр кылаштарын, фитнеси өөредип турар мен. Каш чыл улай ажилдаптарга-ла, арга-дуржулга улгадып-ла оор боор чорду. Тываның дизайнерлери-биле аравыста кады ажилдажылгалыг бис, кандыг-бир мөөрей эртер дээрге-ле, мээң уругларым оларның даараан идик-хевин кедип, көргүзүп берип турарлар. Өөреникчилеримге чоргаарланыр мен, оларның аразында келир үеде модельерлер база уран шевер шак мындыг даараныр дизайнерлер өзүп кээр дээрзинге бүзүрээр мен».

Шынап-ла, мындыг хевирлиг мөөрейлер, мода көргүзүү чонга ажыктыг деп хоочун даараныкчының чугаалап турары чөптүг. Аныяктарга бо дээрге улуг өөредиг, арга-дуржулга дээрзи билдингир. Шевер, «алдын» холдуг оолдар, кыстар тыва идик-хепти даарап турар апарган дээр-ге-ле, келир салгалдарның өнчүзү, тыва чоннун чоргааралы-дыр.

Асия ТҮЛҮШ.

Политика

БҮЗҮРЕЛИН
БАДЫТКААР

Тывага баштай болуп эрткен соңгулдалардан эгелээш, амгы соңгулдаларга чедир та чеже соңгулдаларның белеткелинге киржип, ССРЭ, РСФСР, болгаш Тыва автономнуг область, Тыва АССР, Тыва Республика чергелиг соңгулдаларны эрттирип, та каш катап соңгуваан дээр. Соңгулда участогунун комиссиясын даргалап, чедишкенин ажилдап чораан мен.

База бир демдеглесеп каар чүүлүм, Россияның Маадыры, Камгалал сайыды С.К. Шойгунун эгелээшкени-биле «Адыг» деп ат-биле тургускан, соонда барып «Чаңгыс аай демниг Россия» деп аттыг апарган политиктиг партияның ажилын деткип турар мен. Бо партияның эге организациязын бистиң суурга 2004 чылда тургускаш, секретарына соңгуттургаш, 8 чыл дургузунда кызымак ажилдаш, 2011 чылда өске эштерге дамчыдып берген мен. Мээң ажилдап келген үемде бүгү деңгелдиң соңгулдаларына «Чаңгыс аай демниг Россия» политиктиг партия тус черниң соңгукчуларының деткимчезиниң 90 хуузун бүзүрелдиг ап турду.

Чоокта чаа, сентябрь 8-те, Тываның төлээлекчи эрге-чагыргазының дээди органы Тыва Республиканың Дээди Хуралының депутаттары соңгаан болгай бис. Хөй аазаашкыннар кылган депутаттарга чон элээн идегеп турар. Боттарының аазаашкыннарын олар чүү хире күөседип болурун амыдырал көргүзе бээр.

Чижээлээрге, Чөөн-Хемчик №9 чаңгыс мандаттыг соңгулда округундан ТР-ниң Дээди Хуралының депутатынга кордакчы, соңгулдалар үезинде Чыраа-Бажы сумунун чонунун улуг деткимчезип ап, депутатка соңгуттурган Байбек Надажапович Моңгуш август 21-де чон-биле ужуражышкына дараазында чагыларны хүлээп алган. Олар дээрге Чыраа-Бажы суурга клубту туттурары, суурнун электри энергиязының эргилээн чагыларын солуп чаартыры, Шеми – Чыргакы аразында орукту асфальтылаары дээш оон-даа ыңай.

Чоннун идегелин шынзыдып, боттук ажил-херектерни боттандырып, чүткүлдүг ажилдаарын Тыва Республиканың Дээди Хуралының депутаттарына чаа соңгуттурган эштерге күзеп каалыңар.

Кара-Сал ООЛАК,
күш-ажылдың хоочуну.
Чыраа-Бажы суур.

Мөөрейниң киржикчилери.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

**«Тыва Республиканың алдарлыг
ажылдакчызы» хүндүлүг атты С.В. Псаревага
тыпсырының дугайында**

Хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Таңды кожуунун Төлээлекчилер хуралының даргазы Светлана Васильевна Псаревага тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2019 чылдың сентябрь 11
№ 196

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Хөй чылдарда төлөптүг ажыл-албаны дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Чечек Гаджикеримовна Чопуйну – Россияның Иштики херектер ямызының Тыва Республикада миграция айтырыгларының талазы-биле эргелелиниң хамаатылар-биле ажыл чорудар килдизиниң начальнигиниң оралакчызы, полицияның подполковниги.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2019 чылдың сентябрь 12
№ 198

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛЫ

**Таңды кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелиг
кежигүнүнүн хүлээлгезинден хостаарының дугайында**

2019 чылдың сентябрь 13 №81/451-7

Таңды кожуунун Соңгулда девискээр комиссиязының составынче «Чаңгыс демниг Россия» Бүгү-российжи политиктиг партияның Тыва регион салбырындан соңгуткан, бүрүн эргелиг кежигүнү Согу-оол Борбуй-оолович Кыргыстың билдиришкенин өөренип көргөш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуттурар эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 29-ку чүүлүнүн 6-гы пунктузун удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың

соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

Таңды кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелиг кежигүнүндөн Согу оол Борбуй-оолович Кыргысты, 1980 чыл, төрүттүнген, ук эрге-хүлээлгеден хостаар.

Ук доктаалды республиканың «Шын» болга «Тувинская правда» солуннарынга чарлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУН, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛ.

ДЫҢНАДЫГ

Таңды кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының кежигүннериниң бүрүн эргелериниң хуусаа бетинде доозулганы-биле, Россия Федерациязының депутаттар мандаттарының хуваалдазынга кириштирген кандидаттар даңзызын депшиткен политиктиг партияларга, Тыва Республиканың Дээди Хуралына (парламентизинге), хөй-ниити каттыжышкынына, Таңды кожуунун Төлээлекчилер хуралына, ажылдап, албан хаап, өөренип, чурттап турар чериниң аайы-биле соңгукчуларга Таңды кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының составының

(бадылаар эргелиг бир кежигүн) кезиин четчел тургузарының талазы-биле саналдарны хүлээп эгелээниниң дугайында Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дыңнадып тур.

Таңды кожуунун соңгулда комиссиязының составына саналдарны 30 хонуктуң дургузунда дыңнадыгы парлаан соонда, дараазында адрес кирип болур: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, бажың 18. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы (каб. 210, тел. (39422) 2-10-09).

Тыва Республиканы
Соңгулда комиссиязы

«АВТОЛЕДИ-2019»

ЧОЛААЧЫ КАДЫН КЫСТАР

Найысылалдың Аныяктар парыгына херээжен чолаачылар аразына «АвтоЛеди-2019» деп хемчегни эрттирген. Чоокта чаа болган хоорай хүнүн демдеглээн байырлалдың уланычы болур онзагай маргылдааны мэрияның культура, спорт болгаш аныяктар департаментизи, «Туваавто-транс» өөредилге-бүдүрүлгө компаниязы, ТР-ниң ИХЯ-ның ОШАЧКИ албанының деткимче-биле эрттирген.

Машина башкарынга ынак кыстар уурук-сууруктап халдып

адының дугуйун кончуг дүрген, тускай айтып каан минута дургузунда солуп алыр ужурлук. Херээжен улус эр кижилерден чыда калбас, чаңгызы-даа дузалакчы албайн боттары-ла 3-9 минута дургузунда солуп кааптылар. Кыдыындан көргөн кижилер эскерип турарга, улуг-бичии-даа маркалыг автомашиналыг уруглар бар. Ынчангаш оларның дугуйларының хемчээли база аңгы-аңгы, аар-чиик-даа болур. Быжыглаар ээриилдериниң саны база янзы-бүрү, эвээш-даа, хөй-даа болур. Бичии машиналыг,

азы өөм ээзиниң ажылдааш келирин манап олурбас апарган мен. Автомашина башкараар арга-дуржулгам эвээш-даа болза, орукта халдып турар чолаачыларны хүндүлөп, оварымчалыг чоруп өөренип алган мен.

Бо турар уруглар дээрме мээң деткиччилерим-дир. «АвтоЛеди» маргылдааны дыңнааш, киржир күзелим илередиримге, эштерим уруглар мээң машинамы арбуз хевирлиг кылдыр каастагып, боттары база арбуз деп катка дөмөйлөштүр кеттингилеп алганнары ол-дур. Чигирзиг кат арбуз ышкаш, амыдырал-чуртталга чигирзиг, өңгүр чараш болзун дээн бода-биле ынчаар каастап алдымыс. Кадыы багай, тускай кылдыр төрүттүнген уругларның авалары бот-боттарыныс деткижи, Вайберде бөлүк ажыдып алган бис. Бо шупту мен ышкаш инвалид оолдарлыг авалар-дыр ийин. Амыдыралымыс аайы-биле уругларымыс көрүп бажында

олурар болгаш, болдунар-ла болза, мөөрей, маргылдааларга киржирин кызыдып чоруур бис. Мындыг хемчеглер хөй-ле болза эки — деп сагыш-сеткилин илеретти.

Мөөрейниң «Чаа орук дем-дээ» чадазынга черле херээжен улус болгаш чамдыктары дүрүмде айытпаан, анаа амыдырал-чуртталгада болза эр чолаачыларның кайгап ханмазы — солун демдектерни көргүстүлөр. Машина башкарып чорааш, эрнин будуп болбас азы будуттунуп, чараштаныр апарганда, демир-хөлгезин тургузар (парковка) айыткан тускай черге доктаап турар дээш оон-даа өске.

Авааңгы, чараш херээженер аразына болган маргылдааның шупту чадалары эрткен, жюриның кежигүннери түнелдерни үндүрген. Мөөрейниң шупту чадаларын кадын кыстар төлөпти-биле эрткен, хоомай

болган кижилер чок болду. «Магаданчыг кадын» — Айдыңмаз Даваа, «Онзагай чараш кадын» — Ольга Монгуш, «Ховар кадын» — Солаңгы Ондар, «Тергиин кадын» — Менди Сүрүн болдулар.

Эң тергиин азы дээди шаңналга төлөптүг болган Менди Сүрүн-биле чугаалаштым. «Черле бодумну шенеп көөр дээш киржип келдим. Сес класстан эгелеп кыдыг черлерге машинаны бүдүү мунуп эгелээн мен. 2012 чылда автошколага курстарны эрткеш, демир-аътты мунар чолаачы шынзылганын холга алдым. Машинамы Хаан-херети куш кылдыр каастаан. Тура дүшпөс, чүглүг куш деп, ужуруп чорзун дээн утка ында синген. Автомашинамы өөм ээзи шуптузун кылып бээр болгаш, чаңгыс-даа дугуй солуп көрбээн мен, бо мөөрей менээ арай девиденчиг болду. Чүгле дүүн кежээ дугуй солугурун менээ бир көргүзүп берген кижилер (катырар). Чогум ниитизи-биле маргылдааның негелделеринде берге чүве чок болду» — деп бүзүрелди-биле чугаалады.

«АвтоЛеди-2019» мөөрей дараазында чыл санында эртер апар дээрзин организакчылар дыңнадып, чарлады. Чыл келген тудум киржикчилер көвүдээр дээрзи магатчок. Херээжен чолаачылар аразына мөөрей аныяктар парыгының сценазынга амгы үениң танчыларына мастер-класстар көрүлдөзү, ойнап-хөлгээшкени-биле улам чылаан.

Аржана ЧАМЗЫРЫН.
Даян ДАНСЮРЮННУҢ
тырттырган чуруктары.

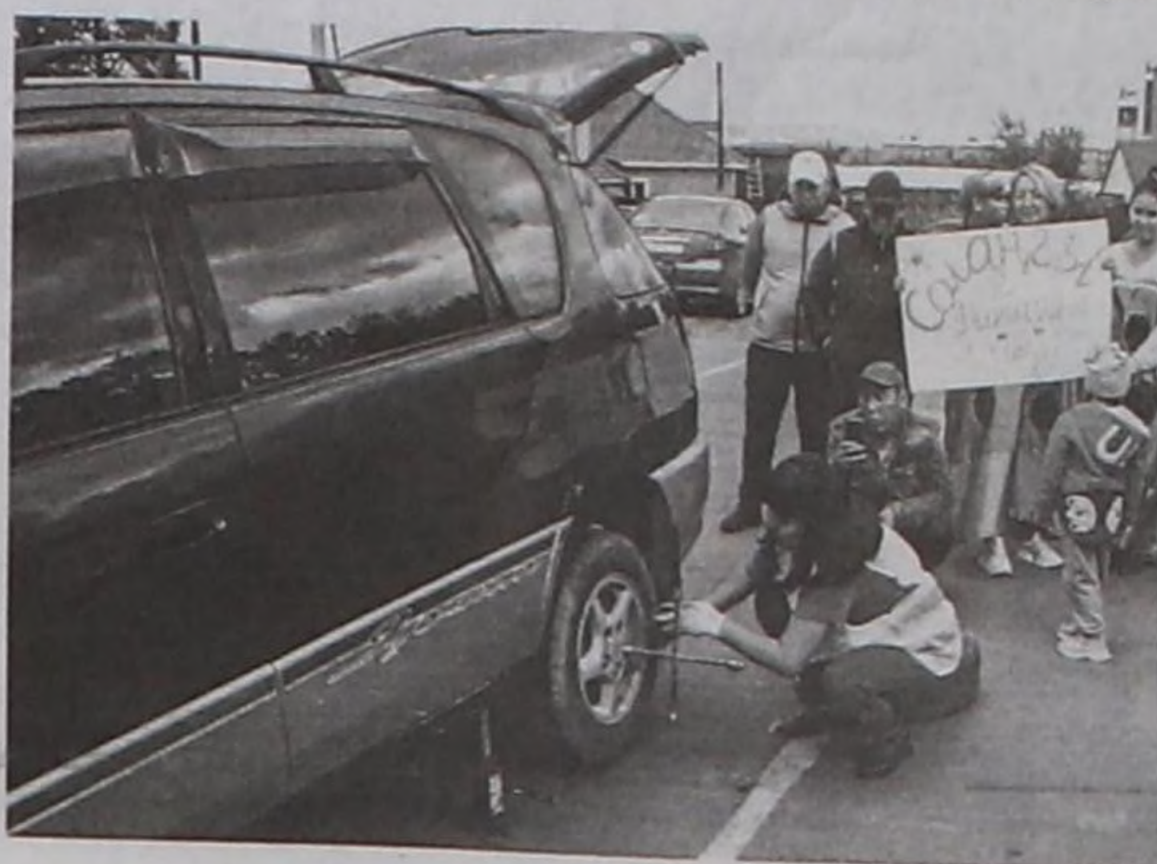
келгеш, мөөрейниң негелдези езугаар демир-аъттарын каас-шиник кирип ап турлар. Оларның аразында чолаачылар эгелээнинден бээр чаа-ла 2-3 база 30 чыл арга-дуржулгалыг улус бар болду.

Херээжен чолаачыларның боттарын «таныштырындан» эгелээш, «чычаанын каастап-шимеп алганы», «бодум мастер мен», «чаа орук демдээ», «орук шимчээшкениниң дүрүмү», «автомашиналыг ээр-дагыр оруктар-биле халдыры» деп чадалар-биле мөөрей эгелээш.

«Бодум мастер мен» деп чадага киржикчи бүрүзү демир-

чиик дугуйлук уруглар белени-биле солуп кааптар болду, улуг машиналыг, аар дугуйлук кижилер чүгле чаңгыс дугуйун безин көдүрерге, берге болуру чугаажок.

Солаңгы Ондарны деткип келген «аарыкчылары»-даа хөй, өскелерден демниг болгаш идепкейжи аныяктар. «Чаптанчыг үш оолдуң авазы мен. Улуг оглуус кадыы багай кижилер. Машина башкараар мен деп черле бодавайн чораан мен. Амыдырал мени ала-чайгаар албадапты. Кадыы кошкак оглумнуң ачызында ыңдыг эртем база чедип алган мен. Эмчилээрде, чолаачылар дилеп

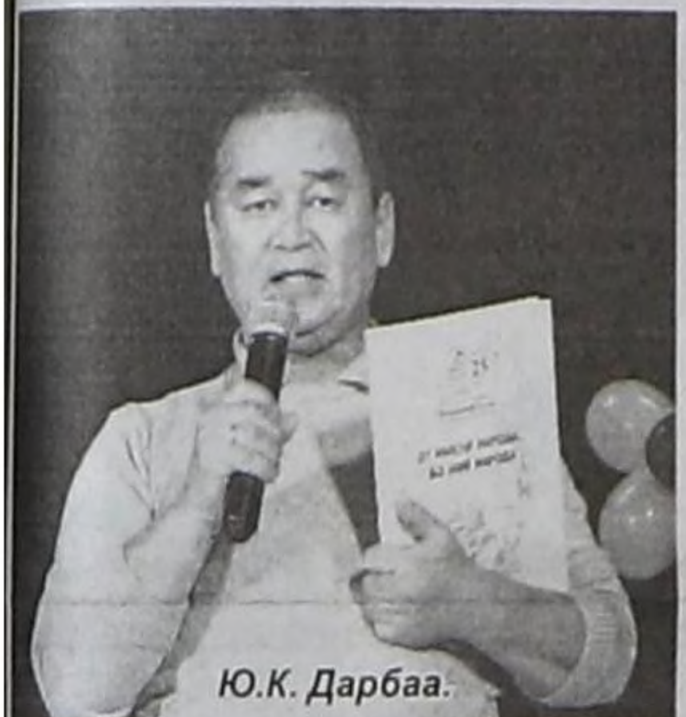

Эртемнерни номдан тывар...

АЛДАР-АДЫН МӨҢГЕЖИТКЕН

Тес-Хем кожуунун Төлээлекчилер хуралының 2018 чылдың ноябрь 7-де болуп эрткен хуралының № 55 шиитпир-биле ТР-ниң болгаш Тес-Хем кожуунун культуразының алдарлыг ажилдакчызы, Тес-Хем кожуунун Хүндүлүг хамаатызы, Россияның журналистер, театр ажилдакчылары болгаш чогаалчылар эвилелдеринин кежигүнү, көскү хей-ниити ажилдакчызы Александр Сан-оолович Шоюннун адын Тес-Хем кожуунун төп ном саңына тывыскан. Ук оран-саваның ханазына көскү черге ооң чаа адресин азар езулал эрткен неделяда, 2019 чылдың сентябрь 13-те, Самагалдай суурга болуп эрткен.

Ол хүн эртенги шактарда библиотеаның улуг, биче назылыг доктаамал номчукчулары уурук-сууруктап кире дүжүп, ном саңының ажилдакчыларына байырны чедирип кээп эгелзэн. Оларның аразында янзы-бүрү чылдагааннар-биле байырлыг хемчегге киржип шыдавазын сеткилден буруузуруп чугаалааш, белек-селзэн арттырып каар кижилер база бар болду. Ылаңгыя Тывада ады-сураа

Ю.К. Дарбаа.

билдингир, Тес-Хем кожуунда Куран арбанының даргазы, ында "Куранның ырган-авалары" ансамблдин удуртукчузу, ТР-ниң алдарлыг ажилдакчызы Алдын-кыс Комбунун байыр чедиргени бир онзагай болган. Ол бодунун ажилдап турар үезинде кожуунун төп библиотеказының тар бичи бажыңга тургаш, канчап амгы бо оран-савага недингенин чыылганнар таныштырып, ооң ажилдакчыларына төп ном саңына шын атты тыпсыр шиитпирин илдергенине байыр чедирген. Суй белектерин кожуунда төп ном саңының директору Наталья Дугур-оолга болгаш төп ном саңының адын тывысканы чогаалчы А.Шоюнга өөрүшкү-биле тутсуп сөңнзэн.

Найысылал Кызылдан байырлалдың аалчылары база ооң чогаалдык кезээ марафон-концерттиң киржикчилери — Тываның В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театрының хоочун база аныяк артистери бо байырлыг хемчегиниң аастакчылары болганнар.

Кожуунун төп ном саңының бажы-

нының даштынга чыгып келген чоннун мурнунга Тес-Хем кожуунун Чагырга даргазының социал политика талазы-биле оралакчызы Чейнеш Каржал Тес-Хем чурттуг чогаалчы, чон-биле сырый ажилдап чоруур, уругларга солун-сеткүүлдү үндүрүп турар журналист А.С. Шоюннун адын кожуунун библиотеказына тывысканының дугайында демдеглээш, байырлалды ажиттыган деп чарлаан.

Тес-Хем кожуунун культуразының алдарлыг ажилдакчызы, күш-ажылдың хоочуну, ном саңының шугумунга хей чылдарда ажилдап чораан Алдын-кыс Кара-ооловна Даңгыт өөрүшкүзүн илередип, бодунун бижээни "Библиотекам" деп шүлүүн номчуп берген.

Ооң соонда ном саңының ханазында чаа адын бижзэн самбыраның шывыын Тываның Күрүне шаңналының лауреады, Кызыл хоорайның болгаш Тес-Хем кожуунун Хүндүлүг хамаатызы, ТР-ниң алдарлыг ажилдакчызы, чогаалчы К-К.К. Чооду биле адын тывысканы журналист, чогаалчы болгаш театр ажилдакчызы А.С. Шоюн олар ажиткан.

Байырлалдың уланчызы К. Базаң-оол аттыг Культура бажыңга болган. Ооң фойезинге "Төөгүнүн балалбас арыннары" деп фото чуруктарлыг делгелгени организастан. Ында чогаалчылар К-К.К. Чооду, Ч.Ч.Д. Ондар, Н.Ш. Куулар, А.С. Шоюн, Тываның В. Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театрының хоочун артистери — шукинчилер А.Х. Салчак, В.О. Наксыл, М.К. Сандак, Г.М. Мунзук, Г.В. Доржу, аныяк артистер Ш.А. Шоюн, А.А. Чылбак-оол, А.Б. Салчак база Тывада билдингир композитор, башкы Т.К. Монгуш оларның амыдыралындан төөгүлүг фото-чуруктар бар. Ол ышкаш кожуунга

ак сеткилдиг ажилдап чораан кижилерге болгаш "Самагалдай" солунун 20 чыл оюнга тураскааткан тускай булуннары делгзэн. Байырлалга келген чон делгелгени улуг сонургал-биле көрүп танышкан.

Концерт-марафон Самагалдайның С. Авый-оол аттыг уран чүүл школазында танцы бөлүүнүн бичи чаштарының танцы-самы-биле эгелзэн.

Тес-Хем кожуунун Төлээлекчилер хуралының даргазы Чодураа Донгак, чагырга даргазының социал-политика талазы-биле оралакчызы Чейнеш Каржал, кожуунун өөредилге эргелелиниң начальниги Людмила Хомушку олар кожуунун төп саңына байырны чедиргеш, тус-тузунда акша деткимчезин, дериг-херексел садып алыр сертификатты сөңнзеш, библиотеказының ажилдакчыларына хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Бо байырлалдың бир хүндүлүг аалчылары, чаа соңгуткан депутаттар Артур Монгал биле Эчис-Балдыр Нурзат болган. Олар чалалганы чылы-биле хүлээп алгаш чедип келгенин, адын тывыскан чогаалчыга чоргаарланып, ону деткип турарын чугаалааш, деткимче акша хөреңгизин салган.

Байыр чедиреишкенин аразында хөгжүм-шии театрының хоочун болгаш аныяк артисттеринин оюн-көргүзүүн, кожуунун бичи чаштары танцы-самы чонга бараалгадып турган.

ТР-ниң Культура яамызын база А.С. Пушкин аттыг национал ном саңы төлээп келген Чойгаана Сат Культура яамызының өмүнээзинден оргтехника болгаш өңүг принтер садып алыр сертификатты, библиотеказының өмүнээзинден өртектег белекти сөңнзэн. Ол ышкаш республиканың К.Чуковский аттыг уруглар ном саңының директору Сылдысмаа Лопсан база байыр чедиргеш, өртектег суй белекти сөңнзэн.

Ном саңына адын тывыскан чогаалчы Александр Шоюн өг-бүлөзи-биле сценаже үнүп келгеш, деткзэн база бо хемчегге идепкейлиг киришкен кижилерге өөрүп четтиришкени бижиктерин тывыскан. Ол ышкаш Шоюннарның өг-бүлөзи библиотеказының бажыңга бо чоокку хүннерде ийи пластик соңганы салдыртып бээр сертификатты ном саңының директорунга тыпсып берген.

ТР-ниң Дээди Хуралының информация-аналитиктиг эргелелиниң начальниги, журналист Юрий Дарбаа база байыр чедиргеш, бодунун номнарын библиотеказга белекке берген. Ол ышкаш афганчылар дугайында чаа үнген номунун бир маадыры, афганчы Артур Шывыкка чаа номун белек кылдыр сөңнзэн.

Марафон-концертке суй белзэн сунуп, акша деткимчезин көргүскеннер хей болган. Оларның аразында Кызыл хоорайдан келген база Самагалдайның хоочуннар бөлүктери, Республиканың ойнаарактар театрының коллективи, Тес-Хемниң Төлээлекчилер хуралының болгаш кожуунун Херээженнер чөвүлели, кожуунун төп ном саңының сумуларда салбырларының болгаш школарда ном саңнарының эргелекчилери, кожуунда албан черлеринин удуртукчулары болгаш өскелер-даа бар. Уруглар чогаалчызы Александр Шоюн аттыг библиотекага ол хүн белек-селек-даа арбын болган.

Ч.У. Каржал, Л.Л. Хомушку.

Концерт-марафоннун программасы талантылыг композитор, Кызылдың уран чүүл колледжизинин башкысы Томас Монгуштуң баяны-биле үдээш, боду күүсеткен ырызы-биле доозулган. Кожуунун төп ном саңының директору Н.К. Дугур-оол шупту киржикчилерге, аалчыларга өөрүп четтиргенин илереткен.

Алдынай АРАКЧАА.

Фото-чуруктарны ном саңының архивинден алган.

Шууденүзүндү.

Тес-Хемниң хоочуннары байыр чедирген.

«Школаже киреринге дузалаш!»

БУЯННЫГ АКЦИЯ

болгаш социал политика яамызы болгаш ооң эргезинде турар албан черлеринге кириген делеглер езугаар 281 уругга деткимчени көргүскөн.

Назы четпээннер херектериниң талазы-биле комиссияның (ПДН) учедунда турар 444 школачының аразындан 259 кижиге өөредилге херекселдери эргежок чугула. Оларның иштинден 255 уругга «Школаже киреринге дузалаш» деп акция таварыштыр

деткимчени көргүскөн. Амгы үеде школарда ПДН учедунда турар уругларның школага белеткелин хынап турар.

Өвүр, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем, Сүт-Хөл, Кызыл, Бии-Хем, Бай-Тайга, Чаа-Хөл, Тере-Хөл, Таңды, Чеди-Хөл, Барыын-Хемчик, Эрзин база Улуг-Хем кожууннарда «Школаже киреринге дузалаш!» деп ачы-буян акциязы-биле хереглелдиг өг-бүлелерниң ажы-төлүн бүрүнү-биле хандырган. Кызыл хоорай база Мөңгүн-Тайга, Тожу кожууннарда деткимче акциязы ам-даа уламчылап турар.

ТР-ниң Чазаның айтышкынының күүселдези-биле 4208521 рубль түңнүг ачы-дузаны чедирген. Ооң иштинде яамылар болгаш бүгү республиканың албан организациялары хөй ажы-төлдүг болгаш социал байдалы чегей өг-бүлелерге адрестиг деткимчени көргүскөн. Чижээлээрге, ТР-ниң Кадык камгалал яамызы школачы дериг-херексел садарына ниитизи-биле 100400 рубль түңнүг акшаны чыгган. ТР-ниң Бойдус курлавырлар яамызы 19 өг-бүлөгө школачы дериг-херексел, идик-хеп садып алыр сертификаттарны тывыскан. ТР-ниң Информатизация болгаш харылзаа яамызы Бии-Хемниң Севиде, Тес-Хемниң О-Шынаада өг-бүлелерге школачы чүктешки (рюкзак) болгаш идик-хеп-биле дузалаан. Ол ышкаш 7 өг-бүлениң 15 ажы-төлүгө ниитизи-биле 33700 рубль түңнүг деткимчени көргүскөн. ТР-ниң одалга болгаш энергетика сайыды Р.В. Кажин-оол Тожунуң Тоора-Хемден беш

ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем яамызының медээзи-биле Тыва республикада шупту школачыларның саны 70750. Эрттирген мониторингиниң түңнели-биле алырга, социал байдалы чегей 5096 өг-бүлө илерзэн, ол өг-бүлелерде 8654 уруг бар.

Канцеляр херекселдер база өөренир идик-хепти 4945 өг-бүлениң 8400 ажы-төлү алган (деткимче алыр уругларның ниити санының 97 хуузу). Эң-не хөй деткимчени Кызыл хоорайның база Каа-Хем, Улуг-Хем, Тес-Хем кожууннарның школачылары алган. Чеди-Хөл база Чаа-Хөл кожууннар эвээш көргүзүлгелерлиг болган.

Акцияның иштинде ТР-ниң Күш-ажыл

ажы-төлдүг С.Ш. Санданның школачы 2 уруунга өөренир идик-хепти болгаш канцеляр дериг-херекселди четчелеп садып берген. Ол ышкаш яамының ажилдакчыларының чыгган 40 муң акшазы-биле Тоора-Хемниң социал байдалы чегей өг-бүлелеринге өөредилгезинге херек бүгү-ле чүүлдерни саткан.

Август 25-ке чедир шупту кожууннарда «Школаже киреринге дузалаш!» деп фестиваль-ярмаркаларны эрттирген. Аңаа чонну хаара тудары-биле театр-житкан оюн-көргүзүлгелерни культура ажилдакчылары эрттирген. Аңгы-аңгы шөлдерге ада-иелер школа номнарын садып, орнажып, солчур аргалыг ярмаркаларны эрттирген. Дуза чыылдазының пунктуларына чурттакчы чон артыкшылдыг канцеляр херекселдерни, идик-хепти дужаарына идепкейлиг киришкен.

Кандыг-даа ада-ие ажы-төлүн чаа өөредилге чылында школаже эки белеткелдиг кириксээр болгай. Ажы-төлү хөй азы амыдыралы чегей ада-иелерге ол улуг бергедээшкinnerни, шаптаразыннарны тургуза бээр. Чылдың-на эрттирип турар бо буянныг акция хөй өг-бүлелерге улуг деткимчени көргүзүп турары билдингир.

«Школаже киреринге дузалаш!» акция сентябрь айның төңчүзүгө чедир уламчылаар.

Алдынай АРАКЧАА.

Фото-чуруктарны интернеттен алган.

АРГАЛЫГ-ЛА СУНДУЙ-ООЛ ДАРГА

Мээң ачам Сундуй-оол Сазанмай оглу Салчак, Бай-Тайганың Көп-Сөөк чурттугунда. Ол кайгамчыктыг тоолуу, солун төөгүчү кижиле болгай.

Ачавыстың чурттап эрткен кып-амыдыралын ававыс Сундуй-оолдун чугаазын-ан, улуг акывыс Михаил Салчаквич Сундуй-оолдун, кады кылдап чораан эш-өөрүнүн, кады төрээнеринин база улуг казының уруу Ноя угбавыстың сактыгышкындан барым-далааш, бижидим.

Өг-бүлениң дугайында Ноя угбавыстың сактып алганы-биле Тывага, шаанда Бай-Тайганың Көп-Сөөккө Тываның кончуг чурттугунда бирээзи аңаа турган. Хүрээге ажилдаары-биле, эртемниг лама башкылар чурттугунда турганы ол боор, чурттан төвүт уксаалыг лама башкыны чалап эскелген боор турар. Келзе-ле, моол кадайлыг, ол, кыс ийи ажи-төлдүг башкылар келген дээр. Эге дээр-инде ол башкы багайтыр ты-лап чоруй, оон мырыңай улус-ин-биле чугаалажып шыдаптар кылдыр тывалап өөрени берген.

Кончуг-даа шыырак эмчи-мүчү башкы болган. Ол чүгле Көп-Сөөк чонун звес, Тываның айы-даа булуңундан дуза ди-зэн чонну хүлээп ал, турп-талбас кылдыр аарый берген кижилерни безин эмнеп турган.

Россияга революция үези-ле турган боор, бир-ле катап башкы омон ажи-төлдүг көрүп олурга-ш, до-төлге октааш, мынча ди-ет: «Бо чер-чуртту кел чыдар кызыл шуурган база таварыыр парган-дыр, ынчаарга...»

— дээр, огулунче көргөш, — сен аңа-биле бо чурттан чоруур-лаар сен, огулм, оон башка оржок» — дээр. Огулун иези-биле чурттан чоруур, а бичи-ис уруун Көп-Сөөккө бөдүүн-бүлениң Сазанмай деп ойзу-даан огулунга кадай кылдыр ерип, өглөп каан. Ол башкының ерген угаанның сөөлүндө чон-аза катап билгеннер. Ынчал-дыр «Кызыл шуурган» дээрзи репрессиядан уруун чайладып-тан. А башкының бодун тудуп-парган дээр.

Ол лама башкының уруу-ле Сазанмай дээрзи бистиң авыстың ада-иези болуп ту-ер. Олар 6 ажи-төлдүг бол-гон, эң улуг огулун Адыг дээр, араазында кызын Мыйток деп адаан. Оон дараазында чамалары Билчитмаа, Сан-атмаа бичиизинден-не ажил-ыр, кылбас-тутпас чүвези-к, чажындан-на өскүс артып-ылганындан-на боор аажок-птуг-томааның, үнген-кирген-нунга эптиг эвилең угбашкы-р болган.

Оолдары Шалчима (ол алы-нда барып Республиканың эр-ги улуг судьязы болган) а-за Сундуй-оол (бистиң ача-ыс). Сундуй-оолду 1936 чылда-редип чоруткан. Ол ТАР турда-оскваның Чөөн чүктүн ажил-чоннарының коммунистиг-иверситетин (КУТВК) эш-рүт-биле дооскаш, улаштыр-рат-Тура хоорайга өөрөнгөш,-отехник эртемниг чуртунче-нып келген. Кады дооскан-рундан Тывага көскү ажилдап-рааннар Тамара Чаш-ооловна-рбу, Бай-Кара Шожулбаевна-лчанмаа олар-дыр. Чаңгыс-лүкке дооскан эштери: Би-мден Шомбул Кыргыс (ол-авыстың кады төрзэн улуг-ызы), Феликс Сегленмей-ан Шангыш, Даваалан Саая-рги-Барлык), Салчак Доржу-ай-Тал), Ондар Папын (Сүт-л) дээр эскелер-даа.

«Тыва ынчан аңгы күрүне-рган, оон келген кижилерни-редирде, мергежилиниң шы-рын бедидеринден аңгыда;

ниити билиин, спортка сонуур-галын, кижилер-биле ажилдап-билиринче СССР-ниң өөредилге-черлери аажок сагыш салып-турган» — деп, ачам чогаалчы-Феликс Сегленмей эжи-биле-чугаалажып органын дыңнаан-мен. Ол шагда эртемниг кижилер Тывага эвээш, мырыңай-ховар турган болгаш, ачамны-улус ажил-агыынга кайда дуза-негеттинип турарыл, партия-ынаар дорт айтышкын-биле-чорудуптар турган. Ынчалдыр-ла Би-Хем кожуунче ажилдап-чорупкаш, ававыс-биле дужуп, өг-бүлө тутканнар. Авамны-Качын Сундуйевна Кыргыс дээр. Би-Хемге чурттап чораан шы-рак амыдыралдыг, мал-маган-сүрүү хөй, Сундуй Кыргыс деп-кижиниң ортун уруу — ававыс ол.

Ноя угбавыс ававыс дуга-йында мынчаар чугаалаар: «Ка-чын чаававыс кончуг аныяк, чаражы-даа кончуг уруг келген. Алыс-ла Би-Хем чурттуг бол-гаш, кандыг-даа янзы чөмни-болбаазырадып кылыр. Бо чурт-ка келин бооп келгеш, хеп-сын-даараарын, картофель тары-рын, ону ажаарын, харын-даа-канчаар хайындырып чиирин-безин айтып берип, өөредип тур-ган. Далганны канчаар ажиткаш-салырын, оон хлөб, шангылер-кылыры дээр өөрөтпээн чүвези-даа чок. Чаавайның холунуң-чөмзиин чон магадаар турган».

Бай-Тайганың эргиде Көп-Сөөк сумузунга Улуг-Ооруг, Кызыл-Даг адаа, Көп-Сөөк шы-наазы ынчаар девискээрлер-хамааржып турган. МЧАЭ-лер-соонда турган бичежек «Кызыл-тук», «Чаа-Орук», «Тиилелге» колхозтарны каткаш, «Тиилел-ге» деп ат тывыскан, Кызыл-Даг-суур колхозтун төвү апарган. Колхозтун даргазынга Көп-Сөөк-чурттуг мээң ачам Сундуй-оол-Салчак сонгуктан.

Сундуй-оол Салчаквич де-дир Бай-Тайга чуртунче анаа-ла-келбээр. Ону ынчан комму-нист кижилер эртемниг көргүзүп, Бай-Тайгага колхоз тургусун-дээр, партия айтышкын бер-ген. Кызыл-Даг суурнуң орну, ынчан болза, кызыл хараган-дескилештир үнген орту чер-турган. Сундуй-оол дарга, кады-ажылдап чораан өөрү Салчак-Тойбухаа, Хертек Деспи, Иргит-Томур, Салчак Арган-оол, Ооруг-дан Кенден (сөөлзүредип кол-бухгалтер болуп ажилдаанын-билир мен), шевер тудугжулар: мөгө Калзан оглу Каваа, онзагай-шевер тудугжу Монгуш Допчаа-ны, өг херексели кылырынга-чонунга алдар-аттыг Салчак-Чылбак-оолду, Хертек Деспи-сугларны чыып алгаш, суурну-каая тудуп үндүрерин дугуржуп, хуралдааннар. Сундуй-оол тур-гаш: «Бо кызыл дагның баарынга-тудар ол-ла» — дээр турупкан. Ол шагда коммунист кижилер-биле, артында-ла даргазы-биле кан-чап маргыжар, оон саналынга-чөпшээрешкен.

Хараганны айттарга төрөп-чилеп тургаш, тура соп, тайга-дан бир кезек ажилчыннар ыяш-сөөртүп, чон ажилдап кирипкен. Суурдан ырак черде Шивилиг-тайгазынга чудуктарны белет-кеп, аът күжү-биле тергелиг-дажыглап турган. Ол шагда кон-чуг-даа шудургу, ажилга карак-кызыл кижилер суурнуң таван-салган. Олар кымнарыл дээр: шевер дарган Кызан, Салчак-Каваа, Хертек Достай, Хертек-Артаа, Дарган Чылбак-оол, Хертек Анай-оол, Хертек Адыг-Кара, Салчак Окчаа, Сарыглар

Допчун, Иргит Олтур-оол дээр-эскелер-даа.

Хамык бергелерни эртип тур-гаш, кончуг чараш бажыңарны-көп-сөөкчүлөр тудуп дооскан-нар. Кызыл-Даг деп суурнуң-адын база Сундуй-оол дарга-боду саналдаан дээр.

Көдээ черниң баштайгы эм-чизи Анна Чеснокова деп орус-омактыг херээжен кижилер бол-ган. Сөөлзүредип ол эмчи арыг ты-ва-лаар турганын улуг назылыглар-утпайн чугаалажып оорлар-чүвө. Дузалакчы сестразы Да-рий угбай.

Школаның орус дыл башкы-лары Полина Сундукова биле-Галина Кулакова ажилдап тур-ган. Полина башкы сөөлүндө-Тээлиге, Ак-Довуракка бүгү-назынында ажилдап келген. Өөреникчилерниң уран чүүлге, чогаалга, спортка сонуургал-лын оттурган талантылыг баш-кы. Оон аңгыда хол бөмбүүнге-Тываның шыырак ойнакчызы, шүлүкчү, хөгжүмчү Константин-Тоюнну база Кызыл-Дагның шко-ла директору Иргит Бичелдейни-сактып чоруур ужуруг бис.

Ол ышкаш школага хөй чыл-дарда хөгжүм музыка башкылап-чораан, композитор, чогаалдык-салым-чаяанныг башкы Чыган-Хертек-ле болгай. Кызыл-Дагны-чуртка алдаржыткан Коштай-Тойбу-Хааны, чонар-даш чазаар-шеверлерден: оон салгакчызы-Дондук Тойбу-Хааны, Сергей Ко-чааны, Шомбул оглу Владимиро-ны, Көгөл Сааяны сактыр апар-ар. Көп-Сөөктүн оолдарының, кап-тапталтынмас ус-шевер, уран-талантызын чүгле Тывада звес, даштыкы күрүнелерде бил-дингир болуп артканын уттуп-болбас.

Мал ажил-агылыг колхоз-ынчаар амыдыралын эгелеп-чорда, бир кол айтырыг тургус-тунуп келген — тараа үрезинин-кайыын алырыл? 1952 чылда, СССР-ге дайын соонда, Тывада-чаа тургустунуп турган колхоз-хамаанчок, улуг совхозтар безин-үрезин талазы-биле бергедип-турган үе-ле болгай. Ынчал-за-даа Сундуй-оол Сазанмай-евич аргазын тып үнүп келген. Таңдының «Революцияның чал-быыжы» колхозтун даргазы орус-эжинден үрезин тарааны тыва-езу-биле аалдап алгаш, ачам-өөрүшкүлүг чанып келген. Чүк-машиназы ишти ийи тонна ажыг-кызыл-тасты ынчан эскелгенин-сактыр мен.

— Ам дээрзинде бо үрезин-биске чедер. Таңдыжылар ам-бир машина тарааны соомдан-чорудар болганнар. Ол тараа-кээр, чамдызын кызы амы-дыралдыг колхозчуларга үлөп-бээр бис — деп, хову бригадири-Узун Шөмбүлге ачам чугаалап-орар чораан.

Кезек үе болганда, Тээли-чорааш, ачам хөөнү багай чанып-келди, авам ону эскерип кааш:

— Чүү болду? — деп айтырды.

— Таңдыдан келген бир ма-шина тарааны эскелген орус-чоллаачы кижиге малгаштан-сестип, Тээлиден телефон ди-леп, контора кезип турда, кожуун-даргалары билип кааш, хөй-кезиин Бай-Талче, эвээш кезиин-Шуйже берипкен черге таварыш-тым, чоллаачыны дедир үдөпкеш-келдим — деп харыылады.

— Деткимче көргүзөр туржук, ужуру дүрүм чок даргалар-дыр — деп, авам хараадап турда, кожавыс Тойбухаа кирип келген. — Черле бистиң кижиге малга-жын кандыг дээр, шаптыктавас-ла чүвези чок. Таңдыжыларга

орукту эки айтып, келгеш-ле, дыңнадыр силер дээр мен. Дору-тараалыг машинаны эскерип-кааш, ара доза бергеннер-дир, хайлыг — деп, ачам кожавыс-гомудалын илередип олурду.

Тарааны үлээр деп айтыш-кын берген райком секретары-Доржуга ачам киргеш:

— Бистиң дугуржуп эскелди-рип алган тараавыска канчап-хол киржи бердиңер, дарга? — дээр.

Секретарь тургаш:

— Чүгле Көп-Сөөк улузу-хырынныг звес, үрезиниңер-бар болгай. Бай-Талда, Шуйда-үрезин шуут чогуң билер сен. Төлеп бээр чүвө-дир — дээр тооваан.

«Эки эзир тевер, куксун-сааскан дойлаар» деп үлөгер-домактын чижээ бо-ла-дыр.

Ол чылдарда колхозтар-күрүнеге саржаг дужаап тургаш, машина садып алып турган. Шак-ынчаар садып алганы баштайгы-машиназы «ГАЗ-51» чүвө. Ону-чалап эскеп алганы чоллаачызы-Салчак Комбуга хүлээдип бер-ген. Колхоз чоллаачыларны чоор-ту өөредип алган. Оон соонда ол-машинаны Үрүлө Хертек чолла-чылаан. Колхоз шору мандый-бергенде, ийиги чүк-машиназы-«ГАЗ-51»-ни ол-ла арга-биле-садып алганнар. Ону Сандыжап-Хертек мунуп турду. Ийиги ма-шинаны Бады-Назын үр чолла-чылаан. Ол чоллаачыларның эң-кызымаа, ак сеткилди деп ачам-мактаар кижилер.

Тура тайгазының суун суг-гатка ажылгаары-биле бадырар-ажылды партия райкому ачамга-дааскан турган. Даг бели черден-арык бадырары хөй күш негет-тинер, кончуг берге. Бир тала-зында, ол девискээрде тараа-шөлдери колдуу чоннуң болуп-турган, ынчангаш баштай ачам-ойталаан.

— Төрзэн чериң-дир. Чо-нуң сени хүндүлээр болгай. Ажыл чугула-дыр — дээр, кың-чыктырбайн барганнар.

Көп-Сөөктүн Мижитей деп-улуг ламазы херектиң ужурун-чугаалап сүмележирге, ол дуза-лаар болган.

Ынчалдыр Тура, Саамчыыр-тайгаларының чер, суг дагыл-газын Мижитей лама кылып, езулалга чыылган чонга ачам-тайылбыр чорудуп, чоннуң күжү-биле Тура бугазын бадырып, улуг үүлени бүдүргеннер. Ажыл-доостурга, чонну хөгледип, хүреш эрттирип, шайлалга кыл-ганнар. Оон түннелинде, Сун-дуй-оол дарганы Партия коми-тединче кыйгыртып, «Коммунист-кижи ламаларга чүдүп турган»-деп чар үнген түннелинде, эң-не-улуг шүгүмчүлөп идепкейлиг-кижилер бадылап, ачамны пар-тиядан үндүрүпкеннер. Шиит-пирге ачам удурланып, пар-тийжи биледин бербейн чанып-келген. Элзэн болганда райком-ону келдирткен.

Обком секретары Анкудинов-ол бюрога олуржуп келген чүвө-дир. Ол дарганы кончуг шыңгы-ыгаш шынчы кижилер деп ачам-эжинге чугаалап оорар чораан. Айтырыгны бюро көрүп турда, Анкудинов:

— Сундуй-оолга кандыг даал-га берген силер? — деп, олурган-даргалардан айтырган.

— Тура тайгазының суггат-суун бадырары — деп, секретарь-Доржу (Чаа-Хөл чурттуг) хары-лаан.

— Даалга күүсеттинген бе? — деп, дарга дагын айтырган дээр.

— Ийе, күүсеттинген, арык суу

шөлдөргө келген.

Анкудинов тургаш:

— Чадажып каан айтыры-нарны шиитпирлеп бээр, четтиргениңер илередир тур-гаш, кижигүндө чүгө үндүрген-силер?! — деп дорт айтырган-дыр. Доржу секретарь:

— Ону күүседирде, ламалар-биле холбашып, тайганың чер, суг дагылгазын организаас-таан кижилер бо. Ынчангаш-партиядан үндүрген бис — деп-харыылаан.

— Даалганы күүседирде, кым-дан дуза дилээр азы өске чүнү-кылыры, оон хууда херээ-дир. Шажын кижилери-биле хол-башкаш, боду ламалай бербээр-ышкажып, канчап сорулгачарга-мындыг чөрүшкөк, мугулай шиит-пир кылып турар силер? Сун-дуй-оолду партияга арттырары-хүннүң айтыры, негелдези-дир. Силерниң кайы-бирээр ол-даалганы күүседиптеринге чиг-зинер мен — деп чөмөлдөп-дир. Оон соонда ачамны партияга-арттырып кааннар.

Улуг Ооруг тайгазының кы-рынче орук кылыр ажил чо-руп турда, орукту кончуг-даа-улуг хая-даш доора чыдыпкан. Каш-даа хүн сүмележи, казып-чайладыр бе, канчаарыл деп-чадажып туруп алганнар. Ам-канчаар Сундуй-оол дарганы-кыйгырткаш, чугаалаар ужурга-таварышкан.

Ол келгеш, дашты бир дол-гандыр көрүп кылаштааш, мын-ча дээр болган: «Даштын тей-бажынга улуг звес үттен өрүмнээш, сугдан кудуп калыңар, оон даар-та көөр бис» — дээр. Ол кышы үе-турган, улус: «Дарганың айтыш-кынын чиктиин але» — дижи-п чана бергеннер. Даартазында кээр-ге, улуг дажы боду-ла чарлып-чаш-тай берген боорга, «Сундуй-оол дарга черле аргалыг-ла-кижи-дир бо, кижилер боду-ла четпес-чүвени бодай соп алыр» — деп, чон кайгап чугаалажыр чораан.

Кызыл-Даг суурнуң үстүндө-хемни кежир эрги көвүрүп бар. Ону бистиң ачавыс кылдыртып-каандан бээр үе-дүп болган, а-чаа көвүрүгнү чоокта чаа оон-чанынга кылган чүвө. Бир катап-Хемчик суу дажып хөрлээлээш, чаа көвүрүгнү чууй шаап ал-гаш барган, а Сундуй-оолдун-көвүрүү канчаан-даа хөвээр-турган, ол ам-даа турар болгай.

Чер-ле ынчаш, «Чүнү-даа-кылырда, чеди катап хемчээш, чаңгыс катап кезер» деп ачамның-ынак сөстөрүн оон кылган ижи-бадыткап чоруур. Ол Чаа-Хөм-ге, Би-Хемге, Чадаананың-үлөгерлиг станциязынга, Ба-рыын-Хемчикке, Бай-Тайганың-төвүнге база шупту сумуларынга-ак-сеткилдег ажилдап чораан.

Чаа-ла өзүп, тургустунуп, сайзырап орган Тыва Арат Рес-публикага ол үеде кандыг бер-гелер турбаан дээр. Оларның-шуптузун, бистиң ачавыс ыш-каш, ынчангы аныяк кадрлар-бүрүнү-биле кылган. Куруг хо-вуларга колхоз, совхозтарны-тургузуп, орук чок черлерге-оруктарны кылып, тарааны та-рып тургаш, чонун чөмгерип, чүгле партияның даалгазы дээр-звес, а чер-чурту, Тывазының-сайзыралы дээр, ажилдап-чорааннар-ла болгай.

Бо сактышкында амыды-рал арыннарының чүгле шынын-чыып бижидим. Чүгө дизе чаңгыс-чер-чурттугларым херечи чонум-эндери, шынга дүүшпес чүүлдү-маңа айтыр болдунмас, олар-мени өршээзес.

Валерий СУНДУЙ-ООЛ.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

Байыр чедиришкени

Хүндүлүг Виолета Эрес-ооловна Чанзан, төрүттүнгөн хүнүңер-биле Силерге изиг байырны чедирип, кадыкшылды, ынакшылды, аас-кежикти, ажил-ижиңерге чедиришкениңер күзеп тур бис.

Агаар-бойдус чараш өйү
Алдын-сарыг күстүң уруу,
Күзөл-сорууң, ажил-ижиң
Күс дөг элбек, байлак болзун!

“Шын” солуннун
коллективи.

ИЗВЕЩЕНИЕ

В администрацию Тоджинского района поступило заявление от гражданки Российской Федерации **Бавуу Алла Вадимовна** о предоставлении земельного участка из земель населенных пунктов на праве аренды, для индивидуального жилищного строительства, общей площадью 900,0 кв.м., с кадастровым номером 17:11:0502052:386, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Тоджинский район, с.Тоора-Хем, ул.Первомайская, дом 21 «а».

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Тоджинского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Начальник отдела по земельным и имущественным отношениям Оюн Н.И.

ГБПОУ РТ «Тувинский сельскохозяйственный техникум» объявляет набор на курсы

Бухгалтер малого предприятия с ведением учета в 1С Бухгалтерия
подготовка – 1 месяц
Ведение бухгалтерского учета в программе 1С Бухгалтерия
недели
Оператор ЭВМ – 2 недели
Основы работы в сети интернет – 2 недели
Секретарь делопроизводитель – 2 недели
Тракторист-машинист категории «ВС»
Фермер-предприниматель – 2 недели
Фотошоп – 2 недели
Электросварщик – подготовка, переподготовка на разряды

Начало работы курсов по мере комплектования групп.
Справка по телефону: 2-72-32; 8-923-551-84-88

Утерянный аттестат о среднем общем образовании, выданный 2004г. Туранской средней школой №1 на имя **Вьюшина А.А.**, считать **НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫМ.**

Утерянный аттестат о среднем (полном) общем образовании №8791098, Приказ №20/1 от 14.06.2003г., выданный Уюкской средней общеобразовательной школой на имя **КУУЛАР ШОЛБАН-ООДЫ СЕДЫПОВИЧА** считать **НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫМ.**

Вниманию читателей!

Спешите оформить подписку на любимые газеты «ШЫН», «ТУВИНСКАЯ ПРАВДА», «ТЫВАНЬ АНЫЯКТАРЫ», «СЫЛДЫСЧЫГАШ» на 1-е полугодие 2020 года!

Подписку можно оформить:

- 1) В любом почтовом отделении филиала ФГУП «Почты России» тел: 8(39422)2-11-52
- 2) Онлайн-подписка на сайте Почта России <https://podpiska.pochta.ru>
- 3) В офисе редакции по адресу: г. Кызыл, ул. Красноармейская, д.100, 3 этаж, каб 309.

Тел: 8(39422)3-39-45, 2-18-10

Чагаалар аразындан

МАГАДАНЧЫГ ШАРА-НУУРУМ

Бо чайын июль айда бир неделя иштинде Тес-Хемниң Шара-Нуурга дыштаныр аас-кежиктиг болдум. Шак ыңдыг чаагай дыштаныр путевканы чагыдып берген дуңмаларым Григорий, Мая Бөөжейлерге четтиргенимни илереттим.

Дыштанылга баазасы Кызыл-Чыраа сумузунда 10 ажыг чылдарда ажилдап турар. Аңаа даван-даяа багай, боостая, кеш аарыгларлыг улус кээп эмнедип турар болду.

Сумунуң чагырыкчызы Аяс Сакпай чоннуң дыштанылгасы дээш аажок сагыш човаар кижиге болду. Суун, аъш-чемин үзүктел чок эккеп турар. Бис «хоочуннар сезонунда» дыштанып чеде бээривиске,

чылыг-чымчак хүлээп алдылар. Дыштаныкчыларга план езугаар көрдүнгөн оюн-тоглаа, кадыкшылга ажыктыг янзы-бүрү хемчеглер элбек болур чорду. Даргазы Чечена Седен, оралакчызы Алдынай Булак, кижизидикчизи Омак Бады база Айгуля Саая олар төрзөн суурунун дугайында киноларны көргүзүп, солун темалыг кезээлерни, мөөрейлерни, танцы-самны эрттирип турары онза. Мөөрейлерге хоочун башкы Малчыновна, культура ажилдакчызы Светлана Ынаалай, бухгалтер Эне Маадыровна идепкейжи киржип, шаңнап-мактатканнар.

Эртениң-не сула шимчээшкениңерни кылдырар, эмненир малгашты Балгазындан келген Юрий Хуурак бодунуң

эки туразы-биле изидип берип турганы кырганнарга өөрүнчүг.

Ачыймаа Кееовна – мажыкчы, Лоозаңмаа Бижековна – терапевт, аарыг улустуң хан базыышкынын хынап, өске-даа дузаны чедирип, кадыкшылывысты хынап турдулар. Аржаан чоогунда чайлап турар малчыннар ак-чемин эки туразы-биле дыштанганнарга эккеп, мал-маганын деткимче берип турарын көргөш, магададыыс. Оларга Василий, Чечена Чазырлар, Саян Байыр-оол, Алимаа хамааржыр. Поварлар Чечена Эрэндей, Азията Орус-ооловна чай чапсар чок, хүнде 5 катап амданныг, хоолулуг янзы-бүрү аъш-чемни кылып берип турду. Черле ынчаш, коллектив кончуг эпнайыралдыг, эвилең-ээлдик улус болду.

Аңаа Эрэнден, Таңдыдан, Кызылдан, Тес-Хемден кырганнар дыштанганнар. Оларның аразында солун кижилер-даа хей. Мөренден Светлана Ынаалай детки-

чилеп, даалы, шыдыраа маргылдазын киришкеннерни шаңнап-мактаан. Солун мөөрейлер, оюн-тоглаа-даа чалгаарар чай чок болду. Кезээлерде танцы-сам концерт, шии үзүктелбес. Шара-Нуурда дыштанылга баазасынга турувуста аржааннар шинчилекчилери эртемденнер биле ужуражылга база болду.

Сезон доостурга, байырлажып, солун шайлаашкынны эрттирип, кижиге бүрү арга-сүмезин, өөрүп четтиришкени илереттилер. Бистиң соовуста «аныяктар сезону» эгелээр болгаш уурук-суурук кээп эгеледи.

Тес-Хем кожуун, Төлээлекчилер хуралы кызыл-чыраажыларның мындыг эгелээшкенин деткип, оларның эгелеп алган ажил-херзэн моон-даа эки сайырадып, хөгжүүрүңге идигни бээр боор деп хоочуннар идегээр-дир бис.

Мария НАТКАЛ

солуннун сайтызы: //shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Үндүрүлгениң тиражы: 4048

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.
Кол редакторнун хүлээлгезин күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн адреси: 667000. Тыва Республика Кызыл хоорай, Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:
Редактор — 2-01-35.
Үндүрүкчү редактор М.О. Ондар — 2-17-91.
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. — 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. — 2-17-94

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хай-гаарал талазы-биле Федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккэн. Хөрөңдүлгөндүгү — ПИ №ТУ17-00068.

Солунну «Тываполиграф» АН-ге парлаан. (Индекс: 667000. Тыва Республика, Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияны тужу-биле дүүшлейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа фактылары дыңдадылары дээш авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекс: хуу юккелерге — П6855, организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катап үнөр. Хемчээли 2 парлаар ама.
Номерни парлагаш дужааганы: график езугаар — 18.00, херек кырында — 17.00.
Солун келбейн барганда, 2-18-10 телефонче долгаар.